

Dağıstanî ve "Hadis-i Erbaîn fî Hukûkî Selâtîn" İsimli Risâlesi

Harun Reşit DEMİREL*

ABSTRACT

From scholars in the last period of Ottoman Empire, Dağıstani has got a hadith booklet which is contain forty hadiths about politics. In this study, his booklet was transformed from Arabic characters to Latin characters. In addition to this, the booklet was examined and its hadiths were stabilized from main hadith books by us.

KEYWORDS: *Dağıstani, The Prophetic Saying, Caliph, Presidency.*

GİRİŞ

İslâmî ilimlerin temel referanslarından birisi de hiç şüphesiz hadis ilmidir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında başlayan hadis ezberi ve yazımı gelişerek ilerlemiş ve III. H. Asırda bir ilim dalı olarak altın çağına ulaşmıştır. Değişik tasnife tabi tutulan bu hadisler günümüze dek korunarak gelmiştir. Osmanlı medreselerinde de hadis ilmine dair usul ve Aynî ve Askalanî gibi müelliflerin şerhleri okutulmuş, hatta bazı medreseler hadis fakülteleri olarak kullanılmıştır. Osmanlıda medrese haricinde hadis ilimlerine, kurum olarak özel bir gayret ve ihtimam gösteren tarikatlardan birisi de Nakşibendiyye tarikâtının Gümüşhânevî dergahı olmuştur. Ahmed Ziyâuddin Gümüşhânevî'nin şahsıyla başlayan bu eğilim, dergah bünyesinde Gümüşhânevî'nin bizzat telif etmiş olduğu *Râmuzu'l-Ehâdis* ve daha başka hadis eserlerinin okunması geleneği günümüze kadar gelmiştir. Ömer Ziyâuddin Dağıstânî de bu tarikatta bizzat hadisle iştigal eden bu silsilenin şeyhlerindendir. Buhârî hafızı olan Dağıstânî, hadis ilimlerinde *Zubdetu'l-Buhârî*, *Zevâdiu'z-Zebdî*, *Zübdetü'l-Buhârî Tercümesi*, *Sünenü'l-Akvâli'n-Nebevîyye Mine'l-Ehâdisi'l-Buhârîye*, *Es'ile* ve *Ecvibe fî İlm-i Usûl-i Hadîs Mürettebe* gibi çalışmaları olan birisidir. Bunlardan birisi de yöneticilerin hukuku ile ilgili *Hadîs-i Erbaîn fî Hukûkî Selâtîn* isimli risâlesidir.

Türkçe'de Hadîs-i Erbaîn, "kırk hadîs" özel tâbiriyle bilinen ve kırk hadîsten meydana gelen hadîs derlemelerine denir.¹ Erbaîn olarak da bilinir. Hicrî II. asrın son yarısından itibaren ortaya çıkan hadîs-i erbaîn edebiyatı, belli konularla ilgili kırk hadîsi bir araya getirmek üzere telif edilmiş küçük

* **Yrd. Doç. Dr.**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı

1 Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadîs Terimleri Sözlüğü*, T.D.V. Yay., Ankara, 1992, s. 78

hacimli eserlerdir. Kırk hadîs edebiyatında ilk eser veren müellif Abdullah b. Mübarek'tir. İslâm âleminde erba'ûn türü kitaplar arasında en meşhuru ise Nevevî'nin Erba'ûn'udur. Müellif burada belli bir konuya âit hadîsleri toplamaktan ziyâde, muhtelif mevzuları bir araya getirerek bir kırk hadîs koleksiyonu oluşturmuştur. Bu esere birçok şerhler yazılmıştır.² Bu tür eserlerin çokça yazılması Türk Edebiyatında bir kırk hadîs türü eserler yazma geleneğini oluşturmuştur. Türk muhaddis Dağıstanî'nin de konuya ilişkin bir risâlesi bulunmaktadır.

Şekil bakımından kırk hadîsler; mensûr, mensûr-manzûm karışık ve manzûm olanlar şeklinde üçe ayrılır. Kırk hadîs edebiyatını muhtevâ bakımından ise; muhtevânın şekli, seçim prensibi, mahiyeti (mevzu) ve muhtelif mevzular olmak üzere dört başlık altında toplamak mümkündür. Dağıstanî, kırk hadîsle ilgili Hadis-i Erbaîn fi Hukûki Selâtîn kitabı kırk hadîs edebiyatının hadîslerin mevzûu (mâhiyeti) kısımlarından olan "siyâset ve hukuk" alanında telif etmiştir.

Hadis-i Erbaîn fi Hukûki Selâtîn isimli çalışmayı beş ana başlık altında inceledik. Birinci bölümde Tarihî Arka Plan adı altında yaşadığı zaman dilimindeki siyâsî durum ile Devlet-Tasavvuf İlişkisini inceledik. İkinci bölümde hayatı ve eğitim ve öğretimi hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde Hadis-i Erbaîn fi Hukûki Selâtîn isimli risâlenin yazılış amacı, metodu hakkında bilgi verdik ve dördüncü bölümde değerlendirme ve eleştirilerden sonra son bölümde ise sonuca gittik.

1. TARİHİ ARKA PLAN

1.1. Siyâsî Durum

Müellifimiz Dağıstanî, 19. yüzyılın son çeyreğinde Kafkasya'da doğmuş ve 1920 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Ömrünün büyük bir kısmı, Osmanlı'nın siyâsî ve askerî çalkantılı dönemlerinde geçmiştir.

Yükselme devrinde diğer devletlere karşı her alanda başarılı olan Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyılın sonlarına dek bu durumunu muhafaza etmiştir. Ancak bu dönemden sonra Osmanlıları derinden etkileyecek sanayi devrimi Avrupa'da ortaya çıkmış ve bununla birlikte burjuvazi, siyâsî iktidara el atmaya başlamıştı. Osmanlı Devleti, III. Selîm ve II. Mahmûd zamanlarında bazı alanlarda birtakım silkinişler gerçekleştirebilmişse de başarılı olamamış ve Avrupa'nın bu yeni gücü karşısında tutunamamıştır.³

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Almanya ve İngiltere gibi kapitalist ülkelerde daha başka yeni gelişmeler de olmuştur. Bunlar; çelik, elektrik, petrol, sentetik kimya, içten yanmalı motorların icadıdır. Bu ve benzeri yeni gelişmelerin ortaya çıkmasıyla sanayide ikinci bir devrimi gerçekleştirdi.

2 Bu konuda bkz.; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an Esmâ'l-Kutubi ve'l-Fünûn*, İst., 1943; Ayrıca Kırk hadîsle ilgili geniş bilgi için bkz.; Abdulkadir Karahan, *İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadîs*, Ank., 1991

3 Akşin Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakkî*, İst., 1987, s. 15

ren batıda tekelleşme başlamış ve bunun neticesinde küçük şirketlerin yerini dev şirketler almaya başlamıştır. Bu ise yeni yeni sömürgeler elde etmeyi gerektirmektedir.

İktisâden durumu iyi olmayan Osmanlı Devletinde, 1881'de Muharrem Kararnamesiyle, Duyûn-ı Umûmiye İdâresi kurulmuş ve bazı gelirlerine alacaklılar adına el konulmuştur.

O dönemde Osmanlı, İttihat ve Terakki adıyla anılan siyasal bir örgüt, 1908'den 1918'e kadar yönetmiştir. İttihat ve Terakki Fırkası, sadrazam Mahmut Şevket Paşanın 11 Haziran 1913'te öldürülmesinden sonra 1918'e kadar Türkiye'yi, üç adamın egemenliğinde- Enver, Talat ve Cemal Paşalar- fiili bir askerî diktatörlükle⁴ yönetmiştir.

Bu üçlü yönetim altında devlet mekanizması daha da sertleşmiş, muhalefet partileri yıkılmış, liderleri sürülmüş ya da zararsız hale getirilmiştir. Bazen de bir terör idaresi oranlarına yaklaşan insafsız bir baskı uygulanmıştır.⁵

İttihatçılar, 1908'den 1918'e Osmanlı İmparatorluğu'nun nihâi yenilgisine kadar, kısa fâsılalar müstesna, hakim siyasal grup olarak kalmışlardır.

1.2. Devlet-Tasavvuf İlişkisi

Devletin siyâsî bekasıyla yakından ilgili olan tekke ve zâviyelerin, zaman zaman bizzât padişahlar tarafından yakın alaka ve yardımlarla desteklenip kontrol edildiği bilinmektedir. Bu yüzdendir ki, Nakşibendiyye ve Hâlidîyye gibi medrese mensupları arasında pek yaygın olan müteşerri' tarikatların devlet eli ile desteklenmesi cihetine gidildiği bilinmektedir.⁶

Bektaşîyye tarikatının içerisine menfi sızmalar neticesinde, mevcut müntesiblerinde hâsıl olan gayr-i ahlâkî ve gayr-i İslâmî davranışlardan dolayıdır ki⁷ Şeyhu'l-İslâm Tâhir Efendi'nin fetvâsına binâen 1242/1826 Eylül'de bir fermanla, II. Mahmud, Bektâşî tekkelerini kapatmıştır. Müntesibleri ve bazı alimleri ise sürgün edilmiştir.⁸

Böylece askerî ve siyâsî ehemmiyetini kaybeden ve Şîliğe meyleden Bektâşîliğin yerine, ehl-i sünnetten olan, şer'î esaslardan taviz vermeyen ve Bektaşîliğin tam karşısında olan⁹ Nakşibendîlik ikâme ettirilmiştir. Öyle ki Hacı Bektaş kasabasındaki Pîr-evi külliyesindeki camiye "Nakşibendiyye" ismi verilmiştir.¹⁰

Bektaşîlerin bu durumu İttihad ve Terakki Fırkasının siyâset sahnesinde onlardan istifade etmek istemelerine dek bir gerileme devresine girmiştir.¹¹

4 Lewis Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev: Kıratlı Metin), Ank., 1984, II. bsk., s. 224

5 Lewis, a.g.e., s. 226

6 Gündüz, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, İst., Trs, s. 203

7 Gündüz İrfan, a.g.e., s. 141

8 Gündüz, a.g.e., s. 142

9 Gündüz, a.g.e., s. 153

10 Gündüz, a.g.e., s. 144

11 Gündüz, a.g.e., s. 147

Osmanlı padişahlarından II. Abdulhamîd'in cülûsu ile ilan edilen Kanûn-i Esâsî, islâhat hareketleri ve parlamenter rejime doğru gidişin ilk adımları olarak ele alınabilir. 18 Mart 1877'de kurulan meşrûî idâre ile de bu duygu ve düşünce kuvveden fiiliyata çıkmış gibidir. Ancak müslim ve gayr-i müslim tebeanın temsilcileri ve zıt menfaatların çarpıştığı meclis-i mebûsân, otuz yılı aşkın bir süre bir daha açılmamak üzere II. Abdulhamid tarafından 12 Şubat 1878'de fiilen kapatılmış ve padişah bütün güçleri elinde toplamış ve onun zamanında devlet sıkı bir merkezîyetçiliğe kaymıştır. Hem iç hem de dış politikasında medrese ve tekke gibi iki müesseseye dayanmayı tercih eden. II. Abdulhamid, devletin muhtariyet isteyen değişik unsurlarını, İttihad-ı İslâm fikri etrafında toplamak isteyen Pan-İslâmizm siyâseti ile dağınık ve teşkilatsız bir şekilde bulunan müslüman unsurları hilâfet merkezli bir birlik altında toplamak ve böylece Osmanlı Devleti'nin varlığına hayâtîyet kazandırmak istemiş, bunu da tarikatlara dayanarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Şâzelî şeyhi olan M. Zâfir Efendi'ye müntesip olduğu bilinen II. Abdülhamid, Gümüşhânevî Dergâhı'nın müessisi ve şeyhi olan Ahmed Ziyâuddin-i Gümüşhânevî ve Ebu'l-Hüda Efendi ile zaman zaman sohbetler yaptığı bilinmektedir.¹²

93 Harbinde Batum cephesinde müridleri ile birlikte bilfiil savaşa katılan Gümüşhânevî Ahmed Ziyâuddin Efendi ve benzerlerinin orduya moral gücü kazandırmadaki başarılı hizmetlerinin de halîfe üzerinde bu istikamette bir strateji ve siyâset gütmesine hak verdirecek sebepler meyanında zikredilebilir.¹³

2. DAĞISTANÎ'NİN HAYATI

Mutasavvıflığının yanında aynı zamanda bir muhaddis olan Dağistanî'nin ismi, Ömer Ziyâüddin b. Abdillâh'tır. Avar Türkleri'nin Lezgi boyundan olan Dağistânî, 1266/1849 yılında Dağistan'da Kaysu ırmağı kenarında bulunan "Çerkay" kasabasına bağlı "Miattlı" köyünde dünyâya gelmiştir.¹⁴

İslâmî ilimlerle ilgili ilk derslerini zamanın alimlerinden olan babası Abdullah Efendi'den¹⁵ alan Ömer Ziyâüddin, medreseye devam ederek dînî ilimleri tahsil etmiştir. Babasından Arapça ve diğer Kafkas dillerini öğrenen Ömer Ziyâüddin, 1876 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Şeyh Şâmil'in oğlu Gâzi Mehmed Paşa'nın maiyetinde Kafkas cephesinde savaşmış¹⁶, savaştan sonra da İstanbul'a gelerek Dağistan'da yarım kalan tahsilini devlet-i aliyyenin başkentinde devam ettirmiştir. İstanbul'da ki en meşhur hocası Hâlidî-Nakşibendî şeyhi olan Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî'dir.¹⁷ Kendisinden hadî-

12 Gündüz, *a.g.e.*, s. 218

13 Gündüz, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, s. 222

14 Yusuf Ziyâ Binatlı, "Dağistânî, Ömer Ziyâüddin, Nakşibendi-Halidi Şeyhi", D.İ.A., İst., 1993, VIII/ 406

15 Bağlan, Süleyman Zeki, *Ömer Ziyâeddin Dağistânî (k.s) Üzerine Prof. Yusuf Ziyâ Binatlı İle*, İst., 1993, s. 328

16 Yusuf Ziyâ Binatlı, *a.g.m.*, VIII/ 407

17 Erel Şerafettin, *Dağistan ve Dağistanlılar Târîhi*, İst., 1961, s. 248

s, tefsir, fıkıh gibi ilimleri tahsil ettiği gibi, tasavvufta da ondan icâzet alarak halîfesi olmuştur. Onun İstanbul'a geldikten sonra başka kimlerden ders aldığına dâir daha fazla bir bilgi maalesef yoktur.

Ömer Ziyâüddin, medresedeki icâzetini müteakiben 1878'de Edirne ikinci ordu alay müftülüğüne tayin edilmiştir. Burada 1892 Eylül'üne kadar on-dört yıl bilfiil görev yaptıktan sonra Haziran 1893-Mayıs 1901 yılları arasında Malkara kadılığında bulunmuştur. 1903'te Kudüs Mevleviyeti'ne gelen Ömer Ziyâüddin, ertesi yıl (1904'de) Tekirdağ kadılığına tâyin olunmuştur. İki yıl bu görevde kalan müellifimiz, 1906'da İstanbul'a yerleşmiştir. 1909 yılında Mahmud Şevket Paşa'nın emriyle¹⁸ Medîne'ye sürgün edilen Ömer Ziyâüddin, İstanbul'a ancak 1916'da geri dönebilmiştir.

Dağistan'ın sürgüne gönderilmesinde Sultan Abdulhamid'i, Osmanlı Pâdişahlarına ve hilâfeti müdâfaa etmiş olduğu *Hadîs-i Erbaîn fî Hukûk-i Selâtîn* isimli eserin etkisi büyük olsa gerek.

5 Ağustos 1335/1916'da Süleymaniye medresesinde *hilâfıyat* dersleri okutmaya başlayan Ömer Ziyâüddin, 27 Ekim 1336/1917 yılında da aynı medreseye hadîs müderrisi olarak tâyin edilmiştir. 1919'da İsmâil Necâti Efendiden boşalan Gümüşhânevî dergâhına şeyh olmuştur. Bu makâma geldikten yaklaşık bir buçuk yıl sonra vefat etmiştir.¹⁹

3. HADİS-İ ERBAİN Fİ HUKÛKİ SELÂTİN İSİMLİ RİSÂLESİ

3.1. Yazılış Amacı

Müellifin *Hadîs-i Erbaîn Fî Hukûk-i Selâtîn*²⁰ isimli cüzü telif etmesindeki gâyesi kırk hadîs ezberleyen hakkında Hz. Peygamber'in "Ümmetimden her kim kırk hadîs ezberlerse Allah (c.c.) kıyâmet günü onu fakîh ve âlim olarak yaratır."²¹ buyurduğu zümreye dahil olmaktır. Müellif, bunu eserinde açıkça belirttikten sonra, ikinci gâyesi de şöyle açıklar: Peygamber'in temsilcisi olan zamanın pâdişahı ve o zamana kadar geçmiş sultanlar hakkında her ne kadar belîğ kasîde ve medhiyeler yazılmış olsa da onlar hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in medihlerini insanlara duyurmak ve bu vesileyle de bahtiyar olmak.²²

Müellif, bu çalışmasında muayyen sayıdaki hadîsleri içeren cüzler²³ içerisinde en meşhur ve yaygın şekli olan -Erbaîn- türünde "*Sultanların Hukû-*

18 Bağlan, a.g.e., s. 328

19 Yusuf Ziyâ Binatlı, a.g.m., VIII / 407

20 *Hadîs-i Erbaîn fî Hukûk-i Selâtîn*'in elyazması nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. yazl., nr: 3729'dır. Eserin hattı nesih olup 17 varaktır. Ebadı ise: 200X123 (150X80) mm'dir.

21 el-Hasen b. Abdîrrahman Râmeihürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsil Beyne'r-Râvî ve'l-Vâî*, Beyrût, 1971, s. 173; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh İsbahânî, *Hilyetu'l-Evliya ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Beyrût, 1980, IV/ 189; Ahmed b. Ali Hatibu'l-Bağdadî, *Kitâbu'l-Câmi li Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi*, Kuveyt, 1981, I/ 151. Hadis zayıftır.

22 Dağistânî, *Hadîs-i Erbaîn*, s. 4

23 Cüz: Hadis ilminde cüz veya öteki tabiriyle hadîs cüz'ü (çoğulu Eczâu'l-Hadîs) daha çok belli bir kişiden gelen hadisleri toplamak maksadıyla tertib edilen çoğu küçük çapta hadîs kitaplarına denir. Bununla beraber belli bir konudaki veya muayyen sayıdaki hadisleri veyahut bir

ku" ile alakalı gördüğü hadîsleri bir araya getirmiştir. Bir muhattara ve mukaddimeden sonra besmeleyle hadîslere başlanılan eser, 1326/1908'de İstanbul'da basılmıştır.

Eserin dili Osmanlıca olup medrese Arabçasının ağırlığı görülmekte, gerek muhattara gerekse mukaddimede belîğ ifâdeler yer almaktadır. Bu durum hadislerin şerhi esnâsında da zaman zaman hissedilmektedir. Meselâ 2 numaralı hadîsin şerhinde müellif: "*Sultânu'l-müslimîn, emîru'l-müminîn hazretleri melce-i enâm ve me'menun hâss ve âmm*"²⁴ şeklinde belîğ ifâdeler kullanmaktadır.

Dağüstânî, bu risâlesinde rivâyet etmiş olduğu hadîsleri, 21 eserden istifâde ederek telif etmiştir. *Kütüb-i Sitte* hâricinde istifâde etmiş olduğu kaynakların başında, 1-Deylemî'nin (509/1115) *Kitâbu Firdevsi'l-Ahbâr bi Me'sûri'l-Hitâb el-Muharrac alâ Kitâbi li-Şihâb*, 2-Suyûtî'nin (911/1505) *Cem'u'l-Cevâmî'* ve 3-Ebu's-Şeyh el-İsbehânî el-Hayyânî'nin (369/977) *Sevâbu'l-A'mâl* isimli eserleri gelmektedir. Bunlardan başka eserde hadîslerin kaynağını açıkça zikretmemesine rağmen, isimlerini *Râmûzu'l-Ehâdis ve Feyzu'l-Kadîr*'den istifade ederek tespit ettiğimiz ve birer rivayette bulunduğu eserler şunlardır:

1. İbn Ebî'd-Dünyâ'nın (281/894) *Zemmu'l-Gadab*,
2. Makdisî'nin (600/1203) *Kitâbu'l-Ehâdisi'l-Ciyâdi'l-Muhâtâre mimma leyse fi's-Sahîhayn ev Ehadihimâ*,
3. İbnu'n-Neccâr'ın (643/1245) *Zeylu Târihi Bağdâd* isimli eserleridir.

Müellifin metinde esas olarak vermiş olduğu hadîsler 21 değişik hadîs eserinden seçilmiştir. Ayrıca bir hadîsin de kaynağını bulamadık. Bu eserlerin isimleri ve kullanılma oranı şöyledir:

Müellif Adı	Eser Adı	Toplam
Buhârî	Sahîh	6
Müslim	Sahîh	2
Ebû Dâvud	Sünen	1
İbn Mâce	Sünen	1
Nesâî	Sünen	2
Ahmed b. Hanbel	Müsned	2
Buhârî	Târîh	1
Taberanî	Mu'cem (Sağîr/Kebîr)	3
Tebriзі	Mişkât	1
Bağdâdî	Târîhu Bağdâd	1
el-Beyhakî	K. es-Sünenü'l-Kübrâ	1
Suyûtî	Cem'u'l-Cevâmî'	1
İbn Asâkir	Târîhu Dımaşk	1
Hindî	Kenzu'l-Ummâl	1
İbn Ebî'd-Dünyâ	Zemmü'l-Gadab	2

hadîsin bütün rivâyet tarihlerini toplayan birkaç sahifelik hadîs kitapçıklarına da cüz adı verilmiştir. Ayrıca hadîs tedvîninin ilk zamanlarında yazıldığı defterlere de sahife veya cüz tabir edilmiştir. Mücteba Uğur, *Hadîs İlimleri Edebiyatı*, T.D.V. Yay., Ankara, 1996, s. 51

24 Dağüstânî, a.g.e., s. 7. Buna benzer ifadeler için bkz: h. no: 6-10.

Deylemî	Müsnedü'l-Firdevs	4
İbn Neccâr	Zeylu Târîh-i Bağdâd	1
Hakîm et-Tirmizî	Nevâdiru'l-Usûl	2
Makdisî	el-Muhtâra	1
Ebu's-Şeyh	Sevâbu'l-A'mâl	4
• Hâkim en-Nisâbüri	El-Müstedrek	1
Müellifi Belli Olmayan	-	1

Toplam 40 Hadis

Cetvelde görüldüğü gibi müellifin *Kütüb-i Sitte* diye bilinen eserlerden tahrir ettiği hadîs sayısı 12'dir. İki hadîs Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inden, diğerleri ise tâli hadîs kitaplarından derlenmiştir. Müellifi belli olmayan hadîsi ise İbn Abdî'l-Berr'in, *et-Temhîd*²⁵ adlı eserinde bulduk.

Müellifin bazen esas olarak vermiş olduğu hadislerin peşi sıra verdiği hadîsin manasını destekleyen veya senedi farklı olan başka hadîslere de temas ettiği görülmektedir. Sayıca fazla olmayan bu hadîslerin hadîs kitapları-na dağılımı şu şekildedir:

Müellif Adı	Eser Adı	Toplam
Müslim	Sahîh	1
Nesâî	Sünen	1
Ahmed/Beyhakî	Müsned/Sünen	1
Ebu's-Şeyh	Sevâbü'l-A'mâl	2
Taberânî	Mu'cem	2
Deylemî	Firdevsu'l-Ahbâr	5
Hâkim	Müstedrek	2
Müellifi Belli Olmayan	-	2

Toplam: 16 Hadîs

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi müellifin istifâde ettiği kaynakların çoğu tâli derecedeki hadîs kitaplarıdır. Bu kısımda *Kütüb-i Sitte*'den toplam iki hadîsi kullanmıştır. Burada tahririni yapmadan vermiş olduğu iki hadîsten 11 numaralı hadîsi, Suyûtî'nin, *el-Câmiu's-Sağîr*'inde²⁶; 30 numaralı hadîsi ise Buharî'nin *Sahîh*'inde²⁷ bulduk.

- 25 Ebû Ömer Yusûf b. Abdillâh b. Abdî'l-Berr, *et-Temhîd*, (Tah: Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdî'l-Kebîr el-Bekrî), Mağrib, 1387, VIII / 370; Hindî, *Kenz*, III/ 410, h. no: 7187 (el-Askerî, *Emsâl*'de, *Âişe*'den); "*el-Müsteşâru mü'temenun*" şeklinde gelen hadîsler için bkz: et-Tirmizî, *el-Câmi*'; Edeb, Bab (57), h. no: 2822 - şeklinde gelmektedir. Ayrıca bkz: Davud, *Sünen*, Edeb, Bab (114), h. no: 5128; İbn Mâce, *Sünen*, Edeb, Bab (37), h. no: 3745, 3746; Ahmed, *Müsned*, V / 274; Darimî, *Sünen*, *Siyer*, Bab (13), h. no: 2452; Gümüştânî, *Râmûz*, (et-Taberânî-*el-Mu'cemu'l-Kebîr* ve *Evsât*- da, el-Makdisî, *-Muhtâr-* da Enes'ten)
- 26 Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, II / 64 (er-Rafî, Alî'den rivâyet etmiştir. es-Suyûtî, hadîsi hakkında "hasen" hükmünü verir.; Hindî, *Kenz*, VI / 47, h. no: 15787, (er-Rafî, Alî'den)
- 27 Buharî, *Sahîh*, Zekat, Bab (16); Hudud, Bab (19); Müslim, *Sahîh*, Zekat, Bab (30), h. no: 91; et-Tirmizî, *el-Câmi*' Ahkam, Bab (4), h. no: 1329; Sıfâtü'l-Cenne, Bab (2), h. no: 2526; Zühed, Bab (53), h. no: 2391; İbn Mâce, *Sünen*, Sıyâm, Bab (48), h. no: 1752; en-Nesâî, *Sünen*, Kudât, Bab (2), h. no: 5377; Mâlik, *Muvatta*, Şiir, Bab (59), h. no: 14; Ahmed, *Müsned*, II / 305, 439, 444, 445; İbn Hibban, *Sahîh*, VII / 10, h. no: 4469

3.2. Metodu

Müellifin eserinde tâkip etmiş olduğu metod hakkında şunları söyleyebiliriz:

a) Müellif, eserinde hadîsin önce Arapça metnini vermiş, daha sonra “Ter-cüme ve Meâli” başlığı altında söz konusu hadîsleri şerh etmiştir.

b) Eserinde zikretmiş olduğu hadîslerin senetlerini; kitabın hacmini genişletmemek için olsa gerek vermemiş, hadîslerin senetleri yerine, hadîsi aldığı kitabı ve ilk râvîsini vermekle yetinmiştir.

c) Hadîsleri şerh ederken eserinde asıl olarak zikretmiş olduğu hadîsleri destekler mahiyette zaman zaman başka hadîslere de yer vermiştir.²⁸

d) Hadîslerin açıklamaları, müellifin kendisince vermiş olduğu öneme göre değişkenlik arz etmektedir. Meselâ; sultanların hukûku ile doğrudan ilişkisi olmamasına rağmen, İstanbul’un fethine dâir²⁹ hadis hakkında yaklaşık iki sayfa bilgi verirken, sultanlar açısından çok daha önemli olan istişâ-re ile ilgili haber³⁰ hakkında birkaç satırla iktifâ etmektedir.

e) “Muhakkak ki Allah hilâfet için birisini yaratmak istediği zaman alnını mesheder ve gören her göz onu sever.” *hadîsinde olduğu gibi, bazı rivâyetlerin, değişik târikinde de işâret etmektedir.*³¹

4. “HADİS-İ ERBAİN Fİ HUKÛKİ SELÂTİN” HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER / ELEŞTİRİLER

Toplumlarda, yönetilenler ve yönetenler olmak üzere belirgin iki unsur vardır. Müellifimiz de bu çalışmasında yöneticilerle ilgili vârid olan bâzı hadîsleri bir araya getirmiştir.

Eserin başlığından, derlenmeye çalışılan hadislerin “*Sultânların Hukûku*” ile ilgili olacağı anlaşılırken, bu konuyla alâkalı olmayan hadîsleri de bu başlık altında incelemiş olması eserin ismiyle bağdaşmamaktadır. Meselâ konuyla doğrudan ilgisi olmadığı halde İstanbul’un fethiyle ilgili hadîsi eserinde zikretmesi ve hadîsin açıklaması esnasında halife olan Abdulhamid’in ecdâdından aşırı bir övgüyle bahsetmesi, çalışmanın karakteristik özelliklerindedir. Kezâ “*Kim Allah yolunda bir savaşı teçhiz ederse kendisi de Allâh yolunda savaşmıştır*” hadîsinin şerhinde şunları söyler: “Gâzinin mücehhizi Hakka ki gâzîdir. Yâni guzât-ı muvahhidîn ve asâkîr-i şâhânelerini techîz ve teslîh eden başkumandan cihân pâdişâh-ı şecaat-i nişân hazretleri Hakka ki gâzilik ünvanını bi-hakkın alır ve bir saati elli defa hacc etmeden dahi hayırlı, ve her gecesi leyle-i kadr muâdili bulunan her bir gâziye ne ecr ve sevâb terettüb ediyorsa mücehhizi bulunan pâdişâh-ı askerperver hazretlerine dahi ol miktar ecr ve sevab terettüb eder demek olur ki pâdişâh-ı âl-i câh hazretlerinin gâzâ-i şâhâneleri bütün guzât-ı muvahhidînin gazâlarına muâdildir. Binâ-berîn gâzîleri techîz ve teslîh eden

28 Dağıstânî, *Hadîs-i Erbaîn*, h. no: 2, 4,

29 Dağıstânî, *a.g.e.*, s. 27 v.d.

30 Dağıstânî, *a.g.e.*, s. 30, h. no: 38

31 Dağıstânî, *a.g.e.*, s. 7. Ayrıca bkz. s. 6, h. no: 2; s. 8, h. no: 4

emîru'l-mü'minîn, reisü'l-guzât-ı ve'l-mücâhidîn hazretleri gâzilik ünvan-ı celfli ile yâd edilir. Çünkü düşmana mukâvemet ve müdâfaa ancak mühimmât ve levâzım-ı harbiye ve techîzât-ı askeriye ile olur. Biri ordu-yu humâyûnları bahri-donanma-i Osmânî lâsiyyemâ "Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği her kuvvetten ve cihad için beslenen atlardan hazırlık yapın" âyet-i kerîmesi mücibince her gün birer nevi sûretle tegayyur eden ahvâl-i hürriyete mukâbil techîzât ve teşkîlât-ı askeriyemiz terakkîyât-ı hâzire-i asra tevfikân tensik ve tertîb cünüd-i zafer-i mev'ûd-i Osmânî'nin teslihat-ı sâir düvel-i muazzama misüllü en alâ esliha-i cedîde ile teslîh ve techîz edilmesi cihetin esbâbında istikbâli husûsî bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâh-ı meclis-i mehâm umûr-i harbiyece tezekkür ve pey-der-pey icrâ ve istikmâl edilmekte olduğu maa kemâl-i iftihâr-i müşâhede edildikte ve terakkî-i askeriyenin gâye-i kusvâye-i irtikâsı için taht-ı riyâset-i mufahhame-i hazret-i pâdişâhiyede olarak duhât-ı erkân ve umerâ-i askeriyeden mürekkeb müteaddid kulûblar dahi teşekkül eylemiş olduğu evrâk-ı resmîye ile ilân ve tebşîr buyurulmuş olduğundan ve bilumum asâkir-i şâhâne-i bendeleri müddet-i hayatlarında her vecihle refah ve istirahatla bekâm buyuruldukları gibi hîn-i vefatlarında dahi âilelerin terfîye ahvâli mükemelen buyurulmuştur. Cenâb-ı Hak Celle ve Alâ Hazretleri, gerek zât-ı hazret-i pâdişâhiyeyi, gerek bi'l-cümle vükelâ ve erkân ve umerâ-i askeriye ve me'murîn ve mecâlis-i ahrâr-i millet ve Cemiyet-i Terakkî ve İttihat ve Şûrâ-i ümmet rızâ-i Bârî ve kemâl-i adâlet ve Hakaniyet üzere tenfiz-i umûrda muvaffak min indî'r-Rahmân. Âmin" Burada görüldüğü gibi, hadîsle ilgili olmayan yorumlar yapmaktadır.

Hadîslerin izâhında kaynaklara pek temas etmemekle beraber müellifimiz, Gümüşhanevî'nin *Levâmiu'l-Ukûl* isimli eserinden daha ziyâde Münavî'nin Feyzû'l-Kadîr isimli eserinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Ancak müellif, hadîslerin izâhlarını çok kısa tuttuğu için doğrudan alıntılar yerine mânâ nakilleri şeklinde istifâde etmiştir, diyebiliriz. Bu durum eserin hemen hemen tamamında görülmektedir.

Ayrıca bu konuda şu değerlendirmeleri de kaydedebiliriz:

1. Dağstânî, 2 numaralı hadisi Taberânî'den rivayet ettiğini belirtmesine rağmen biz hadisi orada bulamadık. Hadisi bu şekliyle Ukaylî'nin ed-Duefâ isimli eserinde bulduk. Müellif 39 numaralı

"ان المستشير معان و المستشار مؤتمن"³²

hadîsinin kaynağını vermemiş ve Ebû Mûsa, Âişe'den rivâyet etmiştir, diyerek, sahâbî râvîsini vermekle iktifâ etmiştir. Kaynağını vermemiş olduğu hadîsi bu metinle İbn Abdî'l-Berr'in, et-Temhîd isimli eserinde bulduk. Ancak hadîs bu metinle Hindî'nin, *Kenzü'l-Ummâl*³³ 'inde, (el-Askerî, Emsâl'de, Âişe'den)

32 39 numaralı hadis olarak vermiş olduğu hadisin meali müellifin ifadesiyle şu şekildedir:

"Hakka ki istişâre edici zât-ı mansûr ve muvaffakdır, müsteşâr dahi müt'emendir, yani gayet emîn olmak lazım geleceği cihetle bilâ garaz hayr-ı havâne rey verilmeli demektir."

33 Hindî, *Kenz*, III/ 410, h. no: 7187

şeklinde gelmektedir. Bu durum başka hadîslerde de görülmektedir.³⁴ Kezâ rivâyette bulunmuş olduğu hadîslerden 18 tanesi de *Râmûzü'l-Ehâdis* isimli eserde bulunmaktadır. Bütün bunlar bizde, sanki hadîslerin 1, 2, 29, 34 ve 35 numaralı hadîslerde kendisinin “kezâ *Cem'ul-Cevâmi*, *Kenzu'l-Ummâl*” diyerek belirttiği gibi, hadîsleri bu eserlerden derlediği izlenimini uyandırmaktadır.

2. Dağüstânî, risâlesine almış olduğu hadîslerin kritiğini yapmamıştır. Bunda belki de Kütüb-i Sitte'den rivâyette bulunduğu hadîslerin geneli hakkındaki müsbet düşünceden olabileceği gibi çalışmanın hacmini büyütmemek gâyesi etkili olmuştur. Veyahut da kırk hadîs geleneğinde böyle bir metod olmaması da bunun sebeplerinden sayılabilir. Hadîslerin sıhhatleri hakkında rumuzla dahi olsa işarette bulunmaması, naklettiği hadîsleri olduğu gibi kabul ederek şerh etme yoluna gitmesi, onun halîfeye mutlak manâda itaati destekleyen hadîsleri bir araya getirmek niyetinde olduğu izlenimini vermektedir. Bunun içindir ki hadîsleri seçerken daha sahih kaynaklar varken, tâlî eserlerden olan ed-Deylemî ve benzerlerinden hadîs rivâyetinde bulunması eserin değerini gölgelemektedir.

3. Müellif, 21 numaralı

“السلطان ظل الله و رمحه في الارض فمن نصحه و دعا له اهتدى و من دعا عليه و لم ينصحه ضل” hadîsi, ed-Deylemî, Enes'ten rivâyet etmiştir, şeklinde eserine almasına rağmen, hadîsteki “*Sultan*” kelimesi mezkur eserde, “*es-Selâtn...*” şeklinde, geçmektedir.

4. Buhârî'nin, bâb başlıklarını çoğu kez âyetlerden, bazen hadîslerden ıktibas ederek bazen de serbest şekilde, fakat çoğunlukla fikhî görüşlerini yansıtacak bir şekilde seçmeye özen gösterdiği bilinmektedir.³⁵ Dağüstânî'nin Buhârî'den rivâyet etmiş olduğu 16. hadîste, Buhârî, âyeti bab başlığı olarak kullanmasına rağmen, müellif,

“يا ايها الذين آمنوا اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولي الامر منكم

من اطاعني فقد اطاع الله فمن عصاني فقد عصى الله من يطع الأمير فقد اطاعني و من يعص الأمير فقد عصاني و إنما الإمام جنة يقاتل من ورائه و يتقى به فإن أمر بتقوى الله و عدل فإن له بذلك أجرا و إن قال بغيره فإن له عليه منه

hadîsinin başına yazarak hadîsin aslındanmış intibahı uyandırmış ve şöyle şerh etmiştir: “Herkim ki bana itâat ederse hakka ki Cenâb'ı Hakk'a itâat

34 bkz: a) 32. hadîste İbn Ebî'd-Dünyâ'dan yapmış olduğu rivâyet, *Kenz*'de VI/ 6, h. no: 14591, 14663'de (İbn Ebî'd-Dünyâ, Âişe'den),

b) 34. hadîsin kaynağı olarak vermiş olduğu İbn Neccar'ın rivâyeti de *Kenz*'de VI/ 6, h. no: 14588 (İbn Neccar, Âişe'den),

c) 18. hadîsi Ziyâ el-Makdisî'den, Âişe târikiyle rivâyet etmekte ve eserinin ismini zikretmemektedir. Bu rivâyet, Hindî, *Kenz*'de VI/ 81, h. no: 14933'de (Bu hadîsi Saîd b. Mansûr, Sünen'inde Âişe'den rivâyet etmektedir),

d) İbn Asâkîr'in Alî'den rivâyet ettiği 13. hadîs, *Kenz*'de VI/ 78, h. no: 14918 numarayla (Hadîsi, el-Hatîb, İbn Asâkîr ve ed-Deylemî Alî'den rivâyet etmişlerdir.),

e) 15. hadîs Buhârî'nin et-Târih'inden Ebû Zerr târikiyle rivâyet edilmekte *Kenz*'de VI/ 56, h. no: 14825 (Ebû Zerr'den), şeklinde rivâyet edilmektedir.

f) Bu durum, İbn Ebî Şeybe'den yapmış olduğu 35. rivâyet için de geçerlidir.

etmiş olur. Ve her kim ki bana muhâlefet ve isyân ederse hakka ki Cenâb-ı Hakk'a muhâlefet ve isyân etmiş olur. Ve herkim ki emîru'l-mü'minîn ve imâmu'l-müslimîn bulunan zât-ı şâhâneye itâat ve fermân-ı humâyûnuna bi hakkı imtisâl ve nevâhiyi hilâfet penâhlarından ictinâb ederse bana itâat ve inkiyad etmiş olur. Ve herkim ki halife-i rû-i zemîne muhâlefet ve isyân ve evâmîr-i humâyûnlarına imtisal etmediyse ban karşı muhâlefet ve isyân etmiş olur. Çünkü emîru'l-mü'minîn imamu'l-müslimîn bulunan şâmihu'l-kadr hazretleri memâlikî'l-mahrûsatî'l-mesalik-i şâhânelerinin hâmisî ve asâkir-i mansûre-i nebt-i sitânelerinin mechezi ve herkesin veliy-i ni'met beymeneti olmakla gerek harici gerek dahili devlet ve vatan ve millet düşmanlarının müdafaları husûsunda bi'l-cümle efrad ve ahalinin ve bâ-husûs cünûd-ı Cenâb-ı mulûkâne'nin kuvve-i müdafaları ve mücahidîn ve muharibî'nin en metin siper ve kalkanı ancak pâdişâh-ı âlicâh hazretleri olup, her muhârib ve mücâhidîn itikadî kâin kendisine pâdişâh-ı a'zam hazretleri o günde siper ve kalkan olmuşcasına farz ve itikad ederek ve zât-ı behbûz-i humâyûnları ile kendisi muhâfaza ve himâye edilmekte olduğunu bilerek inde'l-icâb muhârebe ve müdâafaya girişmelidir. Binâberîn halife-i rû-i zemîn takva şîâr olarak adâletle emîr ve fermân-ı humâyûnları şerefsenuh buyurduktaki ol pâdişâh-ı müeyyid min indillâh hazretleri ecr-i cezîl ve sevâb-ı bey'atıyla mazhar olurlar. Ve eğer gayr-ı nesne ile ferman buyurulduğu taktirde nîk ve bed-i zât-ı humâyûnlarına âid ve râcî olmakla yine bi'l-cümle ahâli ve tebeanın itâat eylemeleri vezâife-i lazimedendir. Bir de bu ayet-i kerîme'de "ehl-i sünnet ve'l-cemaatin edille-i erbaasına işaret vardır" demişlerdir. atıullâhe -kitab-, at'ur-rasûle -sünnet- ulu'l-emre minkum -icmâ-i ümmet'tir, yani ulu'l-emr'dir-, Şâvirhum fi'l-emri feizâ 'azemte fetevekkel ala'llâhi³⁶ ayet-i kerîmesi muktezasınca her işi şûra-i ümmet ile ba'de'l-müşâvere icrâ edeceğinden emri uli'l-emr, icmâ-i ümmet demektir. *Fe izâ tenâza'tum* kıyastır. Keza *Cemel* haşiyesinde böyledir."³⁷

5- Müellif eserinde hadîslerin metin kısmını tamamen verirken 24 numaralı "ارضوا مصدقكم ارضوا و ان ظلمتم" hadîsini Müslim³⁸'den vurûd sebebine açıklık getiren kısmını ihtisar ederek alırken hadîsin aslında olmayan ارضوا و ان ظلمتم kısmını ilave etmiştir. Hadîsin tercümesinde ise "Bir grup Arabî huzur-i risâlet penâhiye gelip; "Ya Rasûlallâh! A'sar ve zekat me'murları bize gadr ve zulüm edip, haddinden fazla öşür almaktadırlar. Biz ne yapalım?" deyu şikâyet edince "me'mur-i muşarun ileyhîmi razı ediniz!" buyurdular. Tekrar arabî; "zulüm etselerde mi razı edelim?" deyince, "mazlûm iseniz bile asi olmayınız, razı ediniz." hadîsin aslında olmayan şeyleri tercüme ettikten sonra zulûm konusunda; yani za'mınıza göre zulûm addolunursa da benim me'murlarım size zulûm etmezler, demektir."³⁹ şeklinde hadîsi yorumlar.

36 Âl-i İmrân, 3/159

37 bkz. Dağıstânî, *Hadis-i Erbaîn*, s. 27, h. no: 16

38 Müslim, *Sahîh*, Zekat, Bab, (7), h. no: 29

39 Dağıstânî, *a.g.e.*, s. 21, h. no: 24

5.SONUÇ

İlmî bir çevrede dünyaya gelen Dağıstânî, ilk tahsilini müteakip İstanbul'a gelmiş orada talebeliğini yapmış olduğu Gümüşhânevî'den tarikat icazeti de almış ve daha sonra kısa bir süre de olsa tekkenin başına geçmiştir. Sultan Vahdüddîn'in tekkesine bizzât gelerek kendisine şeyhulislamlık teklif etmesine rağmen o bu görevi kabul etmemiş ve tekkedeki görevini sürdürmüştür. Son yıllarında tarikat ve müderrisliği birlikte yürüten Dağıstânî, Mısır'da sürgünde bulunduğu yıllarda birinci dünya harbinde İngilizlerin Araplardan paralı askerler toplayıp Osmanlı ordularına karşı kullanmaları üzerine konferanslar tertip etmiş, beyannameler yayınlamıştır. İngilizler bundan dolayı onu tevkif etmişler de Hidiv Abbas Halim Paşa'nın, İngiliz kralı nezdindeki girişimleri sayesinde serbest bırakılmıştır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde yetişen ve çok yönlü bir alim olan Dağıstânî, İslamî Edebiyatın değişik alanlarında eserler telif etmiş olmasına rağmen kendisi daha çok hadis sahasında teberür etmiş ve en çok bu sahada gayret etmiş ve eser vermiştir. Onun *Zübdetü'l-Buhârî*, usûl-i hadis'e dair çalışmaları onun bu sahadaki vukûfiyetine işaret etmektedir. Müellif kırk hadis ile ilgili bu çalışmasında da kendisince konuyla alakalı hadisleri bir araya getirmiş ve kısa kısa şerh etmeye çalışmıştır. Dağıstânî de bağlı bulunduğu tekkenin ve şeyhinin siyasî politikasını izlemiş, *Hadîs-i Erbaîn fî Hukûk-i Selâtin* isimli eserinde zikretmiş olduğu hadîslerin yorumunda II. Abdülhamid'in dış politikadaki siyasî görüşü olan Pan-İslâmizm'i savunur biçimde şerh etmiştir. Risalesine almış olduğu hadisler ve açıklamalarından da anlaşıldığı gibi Dağıstânî, tartışma kabul etmeyecek kadar Halîfeye ve Hilâfet müessesine bağlıdır. Öyle ki onun dünyasında padişâh "*mukaddes ve la yüs'el*"⁴⁰ dir. Bunu teyid edecek şekildeki hadisleri sıhhat derecelerine pek dikkat etmeyerek veya kendisince amel edilebilir olarak kabul etmiş olduğu hadisleri bir araya getirmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi yaşadığı zaman dilimi göz önünde bulundurulursa onun, İslâm toplumunun başsız kalmaması için yöneticiye itaatle ilgili hadisleri cem' ettiği söylenebilir. 30 Kasım 1920 yılında vefat eden Ömer Ziyâuddin, Süleymaniye camisinde, Gümüşhânevî'nin halîfelerine ayrılan bölüme defnedilmiştir.